

Egy lehető szövegstiliztikáról

A szövegstiliztika egy új, de inkább még csak kialakulóban levő sajátos tartalmú, összetételű, szemléletmódú stiliztika, amelynek lényeges, megkülönböztető sajátossága a textológiai tartalom és meghatározottság.

A szövegstiliztika egy tudományközi kettősség sajátos fejleménye. Alapja a szövegtan és a stiliztika interdiszciplináris kapcsolata. Ennek produktivitását az a szerencsés körülmény magyarázza, hogy a szövegtan feltűnően interdiszciplináris, sőt multidiszciplináris tudomány, amelynek egyre nagyobb az integráló ereje és alkalmazási területe. Ugyanakkor a stiliztikának is sokirányú tudományközi kapcsolatai vannak, és integráló jellegéről is beszélhetünk, emellett azonban integrált, integrálható is.

Mindebből is következik sajátos kettőssége. A stiliztikához tartozik, amit többek között (ezután tárgyalandó) tárgyköre is bizonyít. De ugyanakkor forrása a szövegtan, emiatt módszertanában és több belső összefüggését meghatározó kapcsolatában a szövegtan hozadékának tekinthetjük. Erre vall többek között az is, hogy a stiliztika többi változatától megkülönböztető sajátosságai jórészt szövegtani eredetűek.

Ilyen felfogáshoz, megítéléshez jó analógiaként szolgálhatnak a szövegstiliztika kettősségéhez hasonló tudományközi kapcsolatok, illetőleg elnevezések.

Ezek egy részében a *szöveg* jelző vagy a *textológia* szerepel (mind magyar fordításban jelzem): *szövegsemiotika* (l. pl. Nöth 1978, Eco 1979), *semiotikai textológia* (Petőfi 2004: 87), *szövegretorika* (l. pl. Leech and Short 1981: 209). De van olyan is, hogy a *stiliztika* szerepel az elnevezés egyik tagjaként: *kognitív stiliztika* (Semino and Culperer 2003).

A szövegstiliztika előzményeiről, kialakulásáról, fejlődési változatairól, valamint a magyar stiliztikában kialakult helyzetéről, felfogásáról az 5. alfejezetben lesz szó.

1. Tárgya és ágai. – A szövegstiliztika hovatartozásáról és ebből is következően tárgyaról meglehetősen eltérőek a vélemények.

Kiindulópontunk az, hogy a szövegstiliztika a stiliztika tág körébe tartozik (l. erről például): a szövegstiliztika a stiliztika egyik szintje (Szathmári 1983/2002: 10–2), stiliztika szövegstiliztika formájában (Bencze 1996: 57).

Ettől eltérően többen is a szövegstiliztikát nem a stiliztika, hanem a szövegtan részének, egyik ágának, szintjének tekintik, például: Sowinski (1983: 121–2), Balázs Géza (1994: 231), Szikszainé (1999: 23, 474).

A szövegstiliztika tárgyának megítélésében szintén sok az eltérő vélemény, minderre néhány példa: tárgykörébe olyan nyelvi eszközök tartoznak, amelyek szövegekben stilisztikailag relevánsok lehetnek (Spillner 1974: 18), szövegek stílusának a vizsgálata (Dijk 1980: 5, 96–112), a mondaton túlmutató, valamint a szöveg egészére kiható jelenségek (Szathmári 2002: 9–12), a szövegek stiláris kohéziójának a kutatása (Szikszainé 1999: 23).

Szerintünk a szövegstiliztika tárgyköre a fentebb említetteknél jóval tágabb. Vizsgálati témái lényegében ugyanazok, mint amelyek a különböző stilisztikákban általánosak, vagy legalábbis szóba kerülnek: stílustípus, stílus, stiláris értékű nyelvi elemek (stíluszeszközök, sztilémák).

Erről szólva hangsúlyoznunk kell, hogy elsősorban nem tárgyában ragadhatjuk meg a sajátosan szövegstiliztikai jelleget, hanem egyrészt szövegtani alapokból való eredeztetésében, másrészt pedig a szövegtől való meghatározottságában és az ebből fakadó orientációjában, szövegközpontú beállítottságában.

Különben tárgyról a legjobban ágainak témakörei tájékoztatnak. Emiatt ezekkel részletesebben is foglalkoznunk kell.

Ágainak számbavételéhez, elkülönítéséhez szükségünk van egy elméletileg igazolható keretre. És ez nem más, mint amit a szövegtan és a stilisztika összefüggései alapján alakíthatunk ki három tényező összekapcsolásával: 1. a szöveg eltérő hierarchiájú szintjei; 2. a stilisztikában vizsgált jelenségek és 3. a stilisztikában számon tartott ágak (tanulmánytípusok). Ezek egybevonásával a szövegstiliztika három ágát különíthetjük el.

1. A szöveg feletti szint, minőség, aminek lényege az, hogy az idetartozó stíluskategóriák általánosítás és elvonatkoztatás eredményei. És így ez a szövegminőség valóban „felette áll” az egyedi, konkrét jellegű szöveg stílusának. De ugyanakkor ezek a kategóriák tényleges, valóságos „dolgok” (l. részletesebben a kérdéses fejezetben). Az ág neve stílustipológia, tárgya a szövegtípusokból levezethető stílustípusok osztályozása és jellemzése. Ilyen stílustípus például a tudományos, a hivatalos, társalgási vagy a szépírói stílus és ezen belül az egyéni, műfaji és irányzati stílus.

2. A második szint maga a szöveg. Tárgya az egyedi, konkrét szövegek stílusa, mint amilyen például egy újságcikk stílusa, egy tudományos értekezés stílusa vagy egy irodalmi alkotás stílusa. Ezek vizsgálata a stilisztikai elemzés. Elemezni lehet tehát például egy riport, egy szónoki beszéd vagy egy irodalmi alkotás stílusát.

3. A harmadik szint a szöveg alkotóelemeinek a jelenségek köre. Tárgya a szöveget alkotó nyelvi elemek (pl. mondatok, szavak, hangok) stilisztikai szempontú vizsgálata, annak a megállapítása, hogy egy-egy ilyen nyelvi elemnek egy adott szövegben van-e vagy nincs stiláris értéke, stiláris funkciója, és ha van, miből fakad. Ezt a vizsgálatot stilisztikai minősítésnek nevezzük.

Mindebben a sajátos az, hogy a három ág elkülönítése szövegszintek szerint történik, és az is, hogy sorrendjük a nagyobb egységekből (stílustípusból, szövegegészből) kiindulva felülről lefelé halad (l. erről részletesebben a vizsgálati elveket tárgyaló alfejezetben). Látható tehát, hogy az ágak elkülönítése, jellemzése és sorrendje sajátosan szövegtani irányultságú. E három ág elkülönítése persze más stilisztikákban is lehetséges.

És még két általános érvényű megjegyzés, amelyek az ismert tudományok közös jelenségeire utalnak. Az egyik az, hogy mindhárom ágban egyaránt lehetséges vizsgálati elv a szinkronia mellett a diakronia is. Például az első ág, a stílustipológia diakronikus változata a stílustörténet (valamennyi stílus vagy csak a szépírói stílus története), és aminek közvetlen alapja a szöveg történetisége.

A másik megjegyzés pedig arra utal, hogy mint mindegyik tudománynak, a stilisztikának és ugyanúgy a szövegstiliztikának is van egy elméleti ága (stíluselmélet, általános stilisztika), és ugyanúgy tárgykörébe tartozik még az összehasonlító és alkalmazott stilisztika. Ez utóbbinak az informatikán át egyre inkább általánosuló témaköre a számítógépes stílusvizsgálat, ezt a „számítógépes szövegvilágot” újabban *hipertext*nek nevezik (l. erről Szikszainé 1999: 466; magáról a vizsgálatról lásd például Koltay 1995, Boda és Porkoláb 2001, Kappanyos 2004).

2. Vizsgálati elvei. – A szövegstiliztika eddig tárgyalt felfogásából, tárgyköreinek tartalmából következnek vizsgálati elvei és módszerei.

A módszertani elvek legfőbb jellemzője, ismerve a legnagyobb egységtől, a szöveg feletti minőségtől, a stílustípustól való meghatározottság.

Ez azt jelenti, hogy a szövegstiliztika valamennyi témájának, a három ágához tartozó valamennyi stiláris jelenségnek a vizsgálatában a legnagyobb egységtől, a stílustípustól való meghatározottság elve érvényesül, ami mint egy erőteljes, mindent átható determináció uralja a szövegstiliztika módszertanát. A minősítések, értelmezések kiindulópontja, alapja, mindent megvilágító reflektora a meghatározó erejű stílustípus.

A szövegtípus ilyen tartalmú jelentőségét Kocsány Piroska (1989: 38–40) a következő megállapításával hangsúlyozza: a szövegtípusok kutatásának elsőrendű szükségszerűsége.

A nagyobb egységtől, a szöveg feletti típustól való meghatározottság jobb megvilágítása szándékával más területről vett két példát mondunk az összefüggések pusztá jelzésével: *nyelvi tudás és szövegtípus* (Tolcsvai Nagy 1996: 335–40), *szövegtipológiai sajátosságok és mondatszerkezetek* (Tolcsvai Nagy 2001: 112–24).

De ezen az összefüggésrendszeren belül az idetartozó jelenségek közvetett és közvetlen, közelebbi és távolabbi kapcsolataival is számolnunk kell.

Így például azzal, hogy az egyéni stílus közvetlen meghatározója az irányzati stílus, aminek alakulására közvetlenül a szépírói stílus mint az idetartozó legtágabb körű stílustípus hat.

Vagy a mondatformák stiláris funkcióját közvetlenül a szövegegészből, a szövegstílusból vezetjük le, és így a stílustípustól meghatározott szövegegészen, szövegstíluson át, tehát közvetve érvényesül a mondatformák vizsgálatában is a stílustípus jellegének, tartalmának a hatóereje.

Mindezekhez három kiegészítő magyarázatot kell fűznünk: 1. elvontságbeli különbségek, 2. tárgyalási sorrend, 3. a szövegegész helye.

1. A kapcsolatok közvetlen és közvetett jellege azzal magyarázható, hogy a szóban forgó kategóriák elvontsági, általánosításbeli foka nem ugyanaz. Elvonatkoztatásbeli intenzitásuk így növekszik: a kiindulópont az egyedi konkrétum (az irodalmi alkotások stílusa, a szövegegész stílusa) → egyéni és műfaji stílus → irányzati stílus → szépírói stílus.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az idetartozó kategóriáknak az elvonatkoztatásokból fakadó jellege nem cáfolata annak, hogy ezek valós tények.

2. A nagyobb egységtől, a szöveg feletti stílustípustól való meghatározottságból következik a tárgyalásrend rangsora: a felülről lefelé tartó sorrendben való tárgyalás. Mindez azért, mert csak így lehet biztosítani a nagyobb egységtől való meghatározottság vizsgálati elvének az érvényesítését (l. erről Sandig 1986 és a magyar stilisztikában elsőként Tolcsvai Nagy 1996: 17–8).

Ebből a felfogásból következően a szövegstilisztika ágainak tárgyalási sorrendje ez lesz: stílustipológia, stilisztikai elemzés, stilisztikai minősítés. Továbbá a stilisztikai minősítésen belüli jelenségek sorrendjét is ehhez az elvhez igazítjuk: a mondat és a szöveg közötti szint stílusformái (például a közlésformák, köztük a szabad indirekt stílus vagy a nominális stílus), ezután következnek az alsóbb szintű stíluszeszközök ebben a sorrendben: mondat, szó, hang.

3. Sajátos helyet foglal el az említett tárgyalási sorrendben a szövegegész, a szövegstílus. Közvetett meghatározója a stílustípus, ő maga viszont közvetlen vagy közvetett meghatározója az alsóbb szintű, tehát mondattani, szótani és hangtani stíluszeszközöknek, köztük a képeknek is.

Jelentőségét elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy valamennyi stíluszeszköz a szövegben képződik, emiatt a szövegegészsel való összefüggéseiben vizsgálható.

Több szerző is a szóban forgó meghatározó erő egészét *szövegközpontúság*-nak nevezi. Jelentőségét bizonyítja, hogy ez Tolcsvai Nagynál (1996: 16) a stilisztika egyik alapkategóriája. Fogalmi köre egészen tág, hisz a szerző szerint nemcsak a konkrét stíluskategóriákat, hanem magát a stílusfogalmat is „egyaránt a szöveg szintjén vezetjük le”, és – ami talán ennél is több – „határozottabb elméleti keretet tesz lehetővé”.

Deménél (1980: 332–3) a szövegközpontúság megfelelője a *szöveg szemlélet*, aminek lényege: a szövegnek bármilyen részletét is vesszük szemügyre, az végső fokon csak úgy létezik, mint a szövegnek az egésztől meghatározott része, e nélkül a részleteket kiragadjuk egyetlen természetes összefüggésükből.

Eszerint a szövegközpontúság, illetőleg a szöveg szemlélet egy egységbe von valamennyi meghatározó tényezőt, függetlenül attól, hogy a fentebb említett hierarchikus sorrendben hol foglal helyet (hogy például stílustípus vagy pedig szöveg, a szövegegész stílusa). A lényeg ugyanis itt az, hogy mindegyikük valamilyen formában szöveg (szövegminőség), és így van szövegtani alapirányulása is. Mindezt harmadik szinonimaként a többi szerzőnél is (ugyan nem egészen azonos jelentésben előforduló műszóval *szövegiség*nek is lehetne nevezni).

3. Elméleti alapja. – A tárgyalt elvek és a módszer kérdéskörébe tartozik a vizsgálatok alapjául szolgáló elmélet is. Ez itt a Petőfi S. Jánostól kezdeményezett és kidolgozott, és sok esetben már alkalmazott *szemiotikai textológia*. Ezt a szerző azzal a szándékkal dolgozta ki, hogy a szövegek valamennyi sajátosságát egy egységes elméleti keretben lehessen tanulmányozni (Petőfi 2004).

Lényege az, hogy Petőfi a szöveget komplex jelnek tekinti, és mint ilyent a szemiotikai hármas felépítésnek megfelelően szintaktikai (általánosítva: formai), szemantikai (általánosítva: rendszerszerű jelentéstani) és pragmatikai (általáno-

sítva: a használat kontextusától függő) szempontból egyaránt elemzi, és fontos szerepet tulajdonít az ezen az alapon kialakított többféle interpretációnak.

Minden bizonnyal ezt az interpretációt tekinti Kocsány Piroska (1989: 39) Coseriura (1981) hivatkozva szövegelméletnek: szövegelmélet helyett szövegek interpretációja. És ha nem is az – állítja –, mégis jelentős, mert „egyfajta rendszeres tudást eredményez”, amely „a szövegekkel való további foglalkozás során számos ismétléstől és kerülőtől megóv” (mindez a stilisztikai elemzés számára is fontos tézis).

Petőfi szövegsemiotikája – mint általában az elméletek – többféle eljárást feltételez, amelyek a szövegstiliztika számára fontosak, nélkülözhetetlenek: meglehetősen általános az összehasonlítás, továbbá szövegstiliztikai univerzálék felfedése, aztán a nagyfokú variánságban invariánsok megállapítása. Mindez az egyedi (nyelvi, irodalmi) szint fölé való emelkedést és az általános felé való közeledést jelenti, és így is elősegíti egy szövegstiliztikai elmélet kialakulását (akár önállót, akár az általános stíluselmélet keretében), vagyis elősegíti annak erősödését, ami kiindulópontja, igénylője volt.

Petőfi elméletéhez tartozó kérdés a szemiotikai textológia és egy studium generálé kapcsolata. Ez nem más, mint „egy általános jellegű alapstudium” mindenekelőtt egyetemi hallgatók számára. Petőfi úgy véli, hogy az általános szemiotikai textológia (az általános retorikával együtt) egy studium generálé alapeleme lehetne (Petőfi 2004: 82–5).

Végül a szóban forgó elmélet egy másik fontos vonatkozása az, hogy figyelemmel van a szövegtan tárdiszciplínáira, köztük a stilisztikára is (Petőfi 1999: 36, 2004: 73–85) (l. erről részletesen a negyedik alfejezetben). A tudományközi kapcsolatok tárgyalása hozzájárulhat a kapcsolatok újraértelmezéséhez, ami egy új diszciplína, a szövegstiliztika számára létkérdés.

4. Tudományközi kapcsolatai. – A szövegstiliztika lényegének megvilágítása számára egyik jó forrás a szövegtanra és a stilisztikára egyaránt jellemző interdiszciplináris jelleg, és ami itt ennél is fontosabb a szövegtan és a stilisztikát összekötő tudományköziség. Ennek egyik összefüggését jelzi Petőfi (1999: 36, 2004: 73–85) azzal, hogy számba veszi a szövegtan társtudományait, amelyek között a stilisztika is szerepel: poétika, verstan, narrativika, retorika, stilisztika, esztétika. A két tudomány kapcsolatának megítélésében ennél is továbbmegy Károly Sándor (1979: 29), és a szövegtan és a stilisztikát ikertudománynak nevezi.

A következőkben a tudományközi kapcsolatok témaköréből azt emeljük ki, ami mind a szövegtanra, mind pedig a stilisztikára egyaránt jellemző, és nem külön vagy csak a szövegtanban, vagy csak a stilisztikában sajátos. Mindezek a szövegstiliztikában is hasznosíthatók.

Ennél is továbbmenően csak azokat említjük meg, amelyek megítélésünk szerint a szövegstiliztikát produktív módon gazdagíthatják, és ugyanakkor ezek révén a szövegstiliztika lépést tud tartani, szinkrónban tud lenni a társtudományok fejlődésével.

Ebből is következik, hogy olyan diszciplínákat, elméleteket emelünk ki, amelyek újak, maiak, és talán épp emiatt a stilisztika vagy a szövegtan egészében hasznosításukra, integrálásukra még alig került sor.

Mindezekről még annyit, hogy kiegészítik a szövegstiliztikának fentebb említett elméleti alapját, a szemiotikai textológiát.

A még mindig ható korábbi elméletek és diszciplínák (például funkcionális stiliztika, strukturalizmus, generatív grammatika, szemiotika és kommunikáció-elmélet, szociolingvisztika) mellett sok új és egyre jobban érvényesülő diszciplína, elmélet gazdagíthatja a szövegstiliztikát, többek között a már önállósult és egyre tágabban értelmezett pragmatika, a sok irányú kapcsolatokat magáénak mondható kognitív tudomány, a posztmodern irodalomtudománnyal egyre inkább összefonódó hermeneutika, továbbá az etnometodológia (társalgáselemzés), a nyelvi interakció-elmélet (aminek tárgya a szövegalkotó és szövegbefogadó együttműködése, kölcsönös alkalmazkodásuk) és többeknél a már korábban is feltűnő beszédtelemélet, cselekvés-elmélet.

Mindezek térhódítása újabb interdiszciplináris kapcsolatok kialakításával járt, így például a pragmatika magához vonzotta a kommunikáció elméletét és a beszédteleméletet.

A felsoroltak közül ismertebb, elterjedtebb, és – mint fentebb említettük – témánk és még inkább diszciplínánk szempontjából is következően háromnak van nagyobb jelentősége: a pragmatikának, a kognitív nyelvészetnek és a hermeneutikának.

1. A pragmatika témánkbeli jelentőségét, produktivitását már az is jelzi, hogy a pragmatika és a szövegtan interdiszciplináris kapcsolatából a szövegtan egyik ágaként szövegpragmatika alakult ki.

Ennek tárgya a fölérendelt tudományból, a pragmatikából is következően a szöveggkommunikáció sokféle külső kontextusbeli, nyelven kívüli tényezőinek a vizsgálata, mint amilyen a személyek (a szövegalkotó és a szövegbefogadó) közötti viszony, valamint a közléshelyzetbeli körülmények (szituációk) mind a szövegalkotás, mind pedig a szövegbefogadás szintjén.

Különben mindaz, ami tárgya a szövegpragmatikának, az lényege szerint határos a nyelvészociológia, nyelvlélektan és egyáltalán a szociológia, szociolingvisztika, lélektan tárgykörével, továbbá a szemiotikával és kommunikációelmélettel.

Jelentősége ellenére a magyar stiliztikában eléggé elhanyagolódott a pragmatikai vizsgálati elv, a stiliztikai szemlélet ugyanis meglehetősen grammatikaközpontú volt, és elég nagy részarányban még most is az (Tolcsvai Nagy 1996: 12). És ha éltek is a pragmatika szempontjaival, az még nem volt az igazi, az önállósult pragmatika alkalmazása erről tanúskodik (Szabó 1988: 59–94).

A minket közelebbről érdeklő tudományköziség szempontjából jó példaként néhány olyan véleményt idézhetünk, amelyek a pragmatika szövegtani lehetőségeit és ezen át stiliztikai vonatkozásait jelzik. Ezekből a pragmatika stiliztikai jelentősége derül ki (l. erről részletesebben Szabó 1983). Minderre két példa.

Dijk (1972: 172) irodalmi szöveggrammatikájában a tőle poétikának nevezett diszciplína egyik ágaként egy stiliztikát is elkülönít, amelynek feladatát így határozza meg: egy rendszer szabályainak szövegekben való felhasználását tanulmányozza. És mert lényege a felhasználás, Dijk ezt a stiliztikát a pragmatikával társítja.

Mortara Garavelli (1979: 407, 410) úgy véli, hogy a stiliztika tulajdonképpen alapja egy pragmatikai szövegelmélet.

A pragmatika stilisztikai jelentőségét az is bizonyítja, hogy Tolcsvai Nagy (1996: 12–3) a pragmatikát a stilisztikát meghatározó egyik alapkategóriának tekintti: „Stílusmagyarázatunkat elsődlegesen a pragmatika szemléletmódja határozza meg”.

És ezt most itt egy példával világítjuk meg. Babits *Ősz és tavasz között* című versében nem nehéz felfedni a vers stílusát alakító lélektani motiváltságú eljárásokat, amelyek funkciója a halálfélelemtől keltett ijedelem lecsillapítása, az ekképp való megnyugtatás. Ilyen például az általánosítás: „Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!”, és nem az, hogy „meg kell halnom”.

Pragmatikai tényezők alkotják a stílushatás egyik legfontosabb forrását, amelyek többek között az elvárással függnek össze: a szövegalkotó közlési szándéka mennyiben felel meg vagy nem felel meg a nagyon is különböző egyéniségű, műveltségű, érdeklődésű, kedélyállapotú befogadók elvárásainak.

Az elvárásokkal összefüggő kérdések körébe tartozik a stilisztikai minősítések egy olyan problémája, amely figyelmeztető kell hogy legyen az idetartozó eljárások, műveletek végzői számára: a nyelvi elemek stilisztikai minősítésének nincsen, nem lehet általános (minden befogadóra, tehát olvasóra, elemzőre találó) érvénye. Kérdéssé lehet ugyanis tenni a stilisztikai kézikönyvek elvont minősítő leltárainak általános érvényét. Persze a megértés és nem megértés, elfogadhatóság és nem elfogadhatóság végletei között kapcsolatot feltételezhetünk: az elvárás szférájába tartozó megértésnek, elfogadhatóságnak fokozatai vannak, lehetnek.

2. A kognitív nyelvészet és tágabb körben a kognitív tudomány az 1970-es és 1980-as években terjedt el a szövegtanban. Gyors térhódítása a velejáró produktivitását tekintve mindenképpen örvendetes fejlemény, amit egy gazdag szakirodalom is bizonyít (például Beaugrande–Dressler 1981: 88, 210–1, Banczerowski 1999, Tolcsvai Nagy 2000: 494–500, 2001: 48, 2005).

A tág körű kognitív tudomány fogalmát Tolcsvai Nagy (2001: 45–6) tárgykörére utalva határozza meg: az emberi tudás szerkezetét, reprezentációját és feldolgozását kutatja. Mindebből következik, hogy a kognitív nyelvészet tárgya: a nyelvi tudásnak struktúrája, reprezentációja és felhasználásának módja szempontjából való vizsgálata.

A kognitivitásnak a szövegtanban elért eredményeinek egy része a stilisztikában is alkalmazásra kerül. Ezek közül kettőt említek meg.

Az egyik a stílusra vonatkozik. Tolcsvai Nagy (2001: 322, 324) szerint a szöveg stílusa a szövegértelem része. Maga a szöveg értelemszerkezete „a szöveg létrehozásának és megértésének folyamatában, annak befejeződésével jön létre a beszélőben vagy a hallgatóban mint mentális modell” (Tolcsvai Nagy 2000: 496).

A másik a textológián alapuló stílustörténet kérdéskörébe tartozik. Témánk szempontjából sokatmondó a tudás változásával összefüggő, az azzal indokolható stílustörténeti változásmagyarázat. Ehhez kiindulópont az, hogy a megnyilatkozó stílustípus-ismeretei vannak, kifejezőmódja ehhez kötődik, azaz tudása alapján a megnyilatkozást besorolja valamely stílustípusba. Ez a tudás azonban változhat (nemcsak, mondjuk, a gyermekkor után), és ezáltal változik a stílustípus-hoz való értékviszonyulás is, ebből következően a megnyilatkozó beszédmódja is

változik: „ez az a pont, ahol a stílus történetisége alapvetően megragadhatóvá válik” (Tolcsvai Nagy 1996: 124, 1997: 416).

3. A hermeneutika egyfajta szövegtudomány. Tárgyáról leginkább a hagyományos hermeneutika feladatkörének hármas felosztása tájékoztat: megértés, értelmezés és alkalmazás, ez utóbbi a felhasználásnak, a befogadásnak az eseménye (Gadamer 1984: 273, 277).

És ez mint alapelv a posztmodern irodalomtudományban is érvényesül. Itt is elv az, hogy az értelmezés tárgya a közleményjelleg, a beszédszerűség, és nem (például) a valóságábrázolás, visszatükrözés (Kulcsár 1994: 15, 24, 78, 1996: 17–8).

És ami számunkra itt a legfontosabb, az nyilván az, hogy a nyelviség, beszédszerűség, nyelvi konstrukció a szövegszerűséghez kapcsolódik, minthogy a megszólaltatott nyelv egyfajta közlemény, tehát szöveg, a nyelv megszólaltatásának rendje pedig diszkurzus. Mindennek a jelentőségét leginkább az bizonyítja, hogy a szöveg, a nyelvi-poétikai megalkotottság teremt lehetőséget a műalkotássá váláshoz (Kulcsár 1994: 44–5, 87).

Produktív lehet tehát a szövegstiliztika számára az ez irányú kapcsolatteremtés. A még alig tárgyalt lehetőségek közül példaként kettőt említek meg.

Az egyik a stílusra vonatkozik, amelynek tárgyalásához a kiindulópont az a felfogás, hogy a mű jelentése és ugyanúgy értéke nem benne rejlik, nem immanens sajátossága a szövegnek, hanem az olvasás, a megértés során a befogadó, az olvasó részéről való tulajdonítás, hozzárendelés eredménye, illetőleg újabban ennél is továbbmenően az, hogy „a szövegnek nem mi tulajdonítunk, hanem az interakció ad jelentést”, tehát a „létek” a szöveg és az olvasó együttműködése, ebből is következően „a jelentés sokkal inkább keletkezik, mintsem tulajdonítottik” (Kulcsár 1994: 71, 91).

Ez lehet a helyzet a stílussal is, a stílus is az említett interakció eredményeképpen keletkező sajátosság. Így magyarázható meg a stílus jellege, többek között színezete, például bizalmas, humoros, választékos sajátossága és valamilyen stílustípusba (például tudományos, társalgási, szépírói stílusba), sőt valamilyen stílusirányzatba (például a barokkba, romantikába, szecesszióba) való besorolása. Mindez idetartozó ismereteket, tudást, továbbá összehasonlítási képességet és ugyanakkor a vizsgálatokhoz mindenképpen szükséges összehasonlítási műveleteket feltételez. Ez utóbbi megjegyzés a már említett tudományköziség alapján a kognitivitás idevonását jelenti.

A másik átfogó lehetőség a stílustörténetre vonatkozik. A hermeneutika és a posztmodern irodalomtudomány historizmusának több olyan vizsgálati elve van, amelyeket érdemes stílustörténet-elméletünk megfelelőivel egybevetni, hogy így ezeket egy egészen más szemlélet tényeivel világítsuk meg, és hogy ebből minél több tanulságot meríthessünk. A következőkben a hermeneutika és a posztmodern irodalomtudomány egy ilyen elvét említem meg.

A változás lényege szerint horizontváltás, például – a gondolkodó tudatra vonatkozóan – ez tágul, vagy egy új horizont tárul fel, ehhez kapcsolódóan a történeti és a jelen horizontja kettősségében további lehetőségek: „másságok” felfedése, Jaussnál rendszerkorrektúra, Titzmann-nál pedig a szisztéma diakrón

transzformációja (Gadamer 1984: 214–7, Kulcsár 1996: 15–8), mindennek vizsgálatainkbeli megfelelője a struktúraváltozás egy irányzaton belül és irányzatok között, vagyis az egymást váltó irányzatok sorozatában (Szabó 1998: 24–9).

Az ilyen és az ezekhez hasonló tudományközi megfelelések nemcsak a kapcsolatteremtés eszközei lehetnek, hanem meglévő elméletek kiegészítői is, vagy legalábbis újabb megvilágítások lehetőségeiként produktívak lehetnek.

5. Előzményei, kialakulása, fejlődési változatai. – A szövegstilisztika tárgyának értelmezéséhez, tudományközi kapcsolatainak bemutatásához egyfajta kiegészítésként hozzátartozik előzményeinek és különböző fejlődési változatainak a számbavétele is.

A kérdés története, főleg a távolabbi múlt egybeesik, összefügg a szövegtan és a stilisztika tudománytörténetével (minderről l. pl. Adamik 1979, Balázs János 1985: 35–87, Tolcsvai Nagy 1996: 18–31, 2001: 15–37).

Már a jelenhez tartozó nézetek közül az egyik első vélemény Archibald A. Hillé (1958), aki a különböző nyelvi struktúrákat vizsgálva elsőként számol a mondat-szintnél nagyobb, tehát szövegszintű szerkezetekkel is (Beyond Sentence). És – ami itt a legfontosabb – a stilisztikát mint mondat szint feletti nyelvészetet határozza meg (idézi Enkvist 1971: 56, 61), vagyis szövegszintű diszciplínának tartja, ami lényegében szöveget jelent, és ezt így ebben a megfogalmazásban egyfajta feltételezésként a szövegstilisztikára való egyik korai, esetleg első utalásnak lehetne tekinteni.

Később, az 1960-as évek sok produktív kezdeményezése után az 1970-es és az 1980-as években a szövegtan viszonylag gyors kibontakozásával, gyors fejlődésével párhuzamosan fokozódott interdiszciplináris, sőt multidiszciplináris jellege, valamint – ami legalább ennyire fontos – feltűnően megnőtt integráló ereje, más diszciplínákat, elsősorban szöveggel (is) foglalkozó tudományokat magába olvasztásának a tendenciája, ami a stilisztikát is érintette.

Ezeket a körülményeket és irányulásokat tekintjük a szövegstilisztika kialakulását elindító, azt elősegítő lehetőségnek. Mindezek megvilágítására példaként néhány ezekről tájékoztató véleményt idézek.

A tárgykör egyik legjelesebb és legismertebb művelője, Enkvist (1971: 57) úgy véli, hogy a stilisztikának szüksége van egy olyan mondat feletti szintű „nyelvészetre”, amely alkalmas arra, hogy segítségével tanulmányozni lehessen a szöveg problematikájába tartozó olyan összetevőket, mint a téma, fókusz és a kapcsolás (elsősorban azok a kapcsolások, amelyek segítségével a mondatokat szöveggé lehet szervezni). Ennyiből is kiderül, hogy Enkvist az egyik első propagálója a stilisztika és a szövegtan összekapcsolódásának, amit lehetőnek, sőt szükségesnek tart.

Ugyanezt az összefüggést Spillner (1974: 18, 60–2) más oldalról közelíti meg. Olyan nyelvi eszközökről beszél, amelyek konkrét szövegekben stilisztikailag relevánsok lehetnek. Ennek az állításának az alapja a tőle kezdeményezett új stilisztikaként felfogható stíluselmélet lehet, amelynek tárgyát, a szöveget és a stílust a kommunikáció folyamatában vizsgálja.

Dijk (1980: 5, 96–112) eljut a *szövegstilisztika* fogalmának értelmezéséhez és a műszó (*Textstilisztik*) megemlítéséhez (96). Szerinte a szövegstilisztika tárgya a szövegek stílusának a vizsgálata.

A szövegstiliztika lehetőségének felismerése miatt is jelentős Sowinski (1983) könyve, amelyben a szövegtan négy tárgykörét különíti el: szövegpragmatika, szövegsemantika, szöveggrammatika és szövegstiliztika. Eszerint a szövegstiliztika a szövegtan egyik tárgyköre, szintje, aminek sajátos feladata a szöveg alkotóelemeinek stiliztikai érdekű vizsgálata. A szerző szerint a stiliztika szövegtani relevánsága abból adódik, hogy mind a kettőnek ugyanaz a vizsgálati tárgya: a szöveg. Mindemellett sokatmondó Sowinski könyve azért is, mert az említett tárgykörrel, szintrel szóló fejezet címében és szövegében előfordul a két diszciplína kapcsolatának lényegére utaló, az új stiliztikát megnevező *szövegstiliztika* műszó, a *Textstilistik* (121–7).

Az említett kifejtettebb és átfogóbb, a szövegtan és stiliztika kapcsolatának, a szövegstiliztikának tágabb kérdéskörét megvilágító és bizonyító felfogások mellett olyan vélemények is vannak, amelyek minden részletezés és érvelés nélkül egészen röviden, sőt olykor kijelentésszerűen fejezik ki véleményüket a stiliztika és a szövegtan kapcsolatáról.

Többen is a szövegtan stiliztikájának tekintik, így például J. M. Szkrebnyev, és ehhez hasonlóan E. G. Riesel is úgy véli, hogy a szövegtan nem más, mint nyelvészeti stiliztika (idézi Ferenczy és Klaudy 1976: 313–4). De ennek a fordítottjáról is tudunk: a stiliztika szövegtan. Így például Enkvist (1978: 174, 182) arról tájékoztat, hogy többen is a stiliztikát mondat feletti, tehát szövegszintű szerkezetek tanulmányozásával azonosítják.

Ilyen és ezekhez hasonló vélemények jól jelzik a szövegstiliztikát kezdeményező, kialakító mozgásirányokat. Az ezeket tükröző véleményeknek a téma szempontjából két megnyilvánulására figyelhetünk fel.

Az egyik az, hogy – mint már említettük – a szövegtan gyors kifejlődésével fokozódtak tudományközi kapcsolatai, és főleg az, hogy feltűnően megnőtt az integráló ereje. A másik pedig az, hogy a stiliztika legtöbb művelőjében tudatosodott az, hogy a szövegtan jelentős mértékben támogathatja, gazdagíthatja a valóban több ok miatt is segítségre szoruló stiliztikát.

A magyar stiliztikára nagymértékben hatottak a szövegtan és a stiliztika kapcsolatát, a szövegstiliztika létét, mivoltát kinyilvánító, az a mellett érvelő felfogások. Jó néhány idevágó kérdést tárgyaló tanulmányt, ismertetést olvashatunk, és a kérdéskör egy korai szintézise is megjelent (Szabó 1988).

A tárgyalt kérdésekről jól tájékoztatnak a következő kiadványok: Szemiotikai szövegtan 1–15 (1990–2004), Tolcsvai Nagy 1996: 18–31, 2001: 16–37, Szikszainé 1999: 20–2, 25–37.

És most vegyük számba egészen röviden a szövegstiliztikának a magyar stiliztikában és szövegtanban kideríthető főbb történeti, elsősorban a kezdésre utaló mozzanatait.

Tudtunkkal a magyar stiliztikában a szövegstiliztikára való utalás legelőször Szathmári Istvánnál (1979: 123) fordul elő francia nyelven írt tanulmányában: *stylistique des textes*, majd két tanulmányában (Szathmári 1983a, 1983b) maga a *szövegstiliztika* műszó is feltűnik.

A *szövegstiliztika* korai előfordulására figyelhetünk fel Nagy Ferenc két könyvében is (Nagy 1980: 14, 1981: 11–2). Szerinte a szövegstiliztika a szö-

vegtan része a szöveggrammatika, a szövegjelentéstan és a szövegpragmatika mellett.

A szövegstiliztika lényegének több kérdését is érdemben először Szathmári István tárgyalta a már említett tanulmányaiban. Nagy érdeme, hogy a szövegstiliztika fogalmát, tartalmát és összetevőit értelmezi is.

Elsősorban a stíluszintek stilisztikai eszközei érdeklik. Hat ilyen szintet különít el, ezek közül az ötödik a szövegstiliztika, a többi szint: akusztikai, szó- és kifejezőkészlet, szintaktikai, képi és nyelven kívüli (Szathmári 1983a: 341–55, újabban 2002: 9–12). A szövegstiliztika szintjének a stilisztikai eszközeit két átfogó kategóriába sorolja: a mondaton túlmutató jelenségek, valamint a szöveg egészére kiható jelenségek. Mindebből is következik, hogy a szövegstiliztika nem szövegtan, hanem a stilisztika része.

A később kialakult felfogások közül is megemlítek néhányat. Ebből a számbavételből is kiderül, hogy a szövegstiliztika értelmezésében a magyar stilisztikában is nagy a tarkaság, hogy több változata is elkülöníthető.

Balázs Géza (1994: 231) a szövegtan részterületeinek bemutatása során említi meg a szövegstiliztikát, ami nem más, mint a szövegtannak alárendelt stilisztika.

Bencze Lóránt (1996: 57, 394, 398) értelmezésében kiindulópont a kommunikáció, amiből következik, hogy „a grammatika kommunikatív nyelvtanként jelentkezik, s mint ilyen elkerülhetetlenül magába ötvözi a stilisztikát, mégpedig szövegstiliztika formájában” (57).

Petőfi S. János (1997: 353–61) szerint a szövegstiliztika olyan felépítésű stilisztika, amely bármilyen nagyságrendű nyelvi egység (pl. szó, mondat) stilisztikai minőségét egy, a szövegek stilisztikai elemzése számára létrehozott stilisztika keretében vizsgálja (355), ami szerintünk a szövegegészről való meghatározottságot jelenti.

Szövegtani szintézisében Szikszainé (1999: 23) a szövegstiliztikát a szövegtan részének tekinti. A szövegtan több mint tíz vizsgálati területe (pl. szövegpragmatika, szövegszemantika, szöveggrammatika, szövegformatan stb.) közül diszciplínánk tárgya a szöveg stiláris kohéziójának a kutatása.

A kimondottan szaktudományi vonatkozások mellett mint érdekes és mindenképpen elismerésre készítő fejleményt idevonhatjuk a szövegstiliztikai felfogásnak megfelelő szemlélet egyik megnyilvánulását és az ebből fakadó elvek alkalmazását az általános iskolai tankönyvekben. Az elsők között szerepel Kuszálék Piroska és Péntek János (1981) tankönyve. Ebben egyebek mellett egészen újat jelent a nyelvtan fejezeteinek sorrendje: szöveg, mondat, szó, hang. A kiindulópont tehát a legnagyobb és egyben a többit közelebből meghatározó egység, a szöveg, és így viszonylag korán kialakult itt is a tárgyalt elveknek megfelelő felülről lefelé haladó sorrend, amelynek egymásra épült részeit a szerzők a nyelvemeleteinek nevezik. Mindez a nyelvtannak a kommunikációban való elhelyezését is jelenti.

6. Az általános tudományelmélet megvilágításában. – Mindazt, amit eddig a szövegstiliztikáról, belső és külső összefüggéseiről elmondtunk, meg kell vizsgálnunk az általános tudományelmélet igényes elvei szempontjából is. Ez a szempont itt a mindenképpen új diszciplína tárgyának, felépítésének a magyarázatára,

helyességének a megítélésére vonatkozik. És ez a vizsgálat mint egyfajta elbírálás mindegyik új diszciplína esetében szükséges, indokolt. Csak így tudjuk ugyanis igazolni, hogy az új szövegstiliztika fentebb tárgyalt mivoltában elfogadható-e, hogy jogosultságának demonstrálása helybenhagyható-e.

Megállapíthatjuk, hogy a szövegstiliztika fentebb tárgyalt összetevői, összetétele és különböző összefüggései megfelelnek az általános tudományelmélet elveinek, elsősorban annak, hogy tartalmi, jellegbeli összhangnak kell lennie a vizsgálat tárgya, célja, módszere és az alapul szolgáló elmélet között. Különben az eklekticizmus és a deformálódás veszélye fenyegeti a vizsgálatokat.

Hogy ez az összhang a szövegstiliztika több oldalról is megvilágított fogalmában és bemutatási, kifejtési módjában megvan, azt idetartozó releváns sajátosságainak a számbavételével bizonyíthatjuk, és ebben lényeges az, hogy különböző összetevőiben és összefüggéseiben benne van az erről az összhangról tanúskodó, az összetartó erőt jelentő szövegiség, az ebből fakadó szövegtani alapirányultság. Mindez az elvart, megkövetelt összhang, egység biztosító. És ezt a következő tényekkel, sajátosságokkal bizonyíthatjuk.

1. A szövegstiliztikának a stilisztika többi változatától megkülönböztető sajátosságai szövegtani eredetűek. Egyszóval textológiai alapirányultságú diszciplína.

2. A szövegstiliztika tárgyát a különböző szövegszintekhez tartozó és szövegtani eredetű stíluskategóriák alkotják: szövegtípusokból eredeztethető stílus-típusok, továbbá a jellegzetesen szövegszintű és szövegtulajdonságú stílus (ami miatt szövegstílusnak is nevezhető), valamint a szövegalkotó elemek, azaz a stílári értékű textémák.

3. Vizsgálati elveire, módszerére a szöveg feletti minőségtől, a stílustípustól való meghatározottság, a szövegközpontúság, a szövegszemlélet jellemző.

4. Az ehhez a meghatározottsághoz igazodó tárgyalásrend: a legmagasabb szinttől lefelé, a kisebb egységek irányába tartó sorrend, irányvonal a jellemző (stílustípus → szövegstílus → textémák).

5. A vizsgálatok alapjául szolgáló elmélet, a Petőfi S. Jánostól kezdeményezett és kidolgozott szemiotikai textológia összhangban van a szövegstiliztika különböző sajátosságaival, és összefüggéseivel (l. részleteiben az Elméleti alapja című alfejezetben).

6. A szövegstiliztika legszorosabb tudományközi kapcsolatai is szövegtudományokkal, szöveggel (is) foglalkozó diszciplínákkal alakultak ki, mint amilyen például a retorika (a hatásos szövegalkotás tana) vagy az irodalomtudomány (amelyben a műfajok szövegtípusok lehetnek). A társtudományok (pl. poétika, verstan, narrativika, retorika, esztétika) vonatkozásában is a domináns diszciplína szerepét a szövegtan játssza. És mindennek sokatmondó kifejezője az, hogy a stilisztika a szövegtan „ikertudománya”.

Összegezőként elmondhatjuk, hogy a szövegstiliztika mindegyik összetevőjében megvan a szövegtől való meghatározottság, ugyanezt állíthatjuk a szövegstiliztika külső, tehát tudományközi kapcsolatairól is. Más szóval ez a „szövegiség” mindent átható erő, szervező elv és ebből adódóan magyarázó, érvelő princípium.

Mindebből egy fontos következtetést vonhatunk le. Arra gondolok ugyanis, hogy az általános tudományelmélet megvilágításában elfogadhatóvá, megszilárdíthatóvá tettünk egy új stilisztikát, a szövegstilisztikát.

Ugyanakkor ezzel azt is bizonyítani tudjuk, hogy mint mindegyik tudománynak, ennek is megvan a saját vizsgálati tárgya, ami foglalatja annak, hogy „az ismeretek rendszerezett és módszeres összessége”, és megvan az ebből fakadó funkciója is, az, hogy tevékenység is, hogy sajátos eljárásaival a tárgyból adódó vizsgálati célok megvalósítását tudja szolgálni (minderről l. Wartofsky 1977: 34–5). (Az általános tudományelmületről l. pl. Fodor–Katz 1964: 1–20, Seifert 1970, Thiel 1976, Wartofsky 1977).

SZAKIRODALOM

- Adamik Tamás 1979. Az antik retorika szövegnyelvészeti vonatkozásai. In: Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.): 83–92.
- Balázs Géza 1994. *Szövegtani gyakorlatok, vázlatok és tanulmányok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Balázs János 1985. *A szöveg*. Gondolat, Budapest.
- Banczerowski, Janusz 1999. A kognitív nyelvészet alapelvei. *Nyr.* 78–87.
- Bencze Lóránt 1996. *Mikor Miért Kinek Hogyan. Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban*. Corvinus Kiadó, Budapest.
- Boda István Károly–Porkoláb Judit 2001. Számítógépes stilisztikai és szövegtani tanulmányok. *A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai* 76. sz. Debrecen.
- Bókay Antal 1997. *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Coşeriu, Eugenio 1981. *Textlinguistik. Eine Einführung*. Narr, Tübingen.
- Deme László 1980. A szövegtan, a szövegismeret és a szövegsemlélet az anyanyelvi nevelés rendszerében. *Nyr.* 332–9.
- Eco, Umberto 1979. *The role of the reader. Explorations in the semiotics of texts*. Bloomington–London.
- Enkvist, Nils Erik 1971. On the place of style in some linguistic theories. In: Seymour Chatman (ed.): *Literary style: A Symposium*. Oxford University Press, London–New York. 47–64.
- Enkvist, Nils Erik 1978. Stylistics and text linguistics. In: W. U. Dressler (ed.): *Trends in Textlinguistics*. De Gruyter, Berlin–New York. 174–90.
- Dijk, Teun A. van 1972. *Some aspects of text grammars. A study in theoretical linguistics and poetics*. Mouton, The Hague–Paris.
- Dijk, Teun A. van 1980. *Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung*. Niemeyer, Tübingen.
- Ferenczy Gyula–Klaudy Kinga 1976. A szövegnyelvészet néhány alapkérdése. Az első szovjetunióbéli szövegnyelvészeti konferencia [ismertetése]. *ÁnyT.* 11: 313–22.
- Fodor, Jerry A.–Jerold Katz 1964. *The structure of language. Readings in the philosophy of language*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.
- Hill, Archibald A. 1958. A program for the definition of literature. *Studies in English* 37. The University of Texas. 46–52.
- Kappanyos András 2004. Hipertext. „A számítógép és a humán tudományok”. *Helikon* 3: 299–312.
- Károly Sándor 1979. A szöveg és a jelentés szerepe a kommunikációs szemléletű nyelvészeti törekvéseinkben. In: Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.). 23–32.
- Kemény Gábor 1998. A szövegstílus három összetevőjéről. *Nyr.* 133–42.
- Kemény Gábor 2002. *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

- Kocsány Piroska 1989. Szövegnyelvészet vagy a szövegtípusok nyelvészete? *FilKözl.* 26–43.
- Koltay Tibor 1995. A hipertext szövegiségéről. *SzemSzt.* 8: 115–26.
- Kulcsár-Szabó Ernő 1994. *Az új kritika dilemmái. Az irodalomértés helyzete az ezredvégen.* Balassi Kiadó, Budapest.
- Kulcsár-Szabó Ernő 1996. *Beszédmód és horizont – Formációk az irodalmi modernségben.* Argumentum, Budapest.
- Kuszálék Piroska–Péntek János 1981. *Magyar Nyelv – Tankönyv az V. osztály számára.* Editura Didactică și pedagogică, București.
- Leech, Geoffrey and Short, Michael 1981. *Style in fiction. A linguistic introduction to English fictional prose.* Longman, London and New York.
- Mortara Garavelli, Bice 1979. A mind area of linguistic study of texts. In: János S. Petőfi (ed.): *Text vs sentence. Basic questions of text linguistics.* Second part. Helmut Buske Verlag, Hamburg. 405–13.
- Nagy Ferenc 1980. *Kriminalisztikai szövegnyelvészet.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Nagy Ferenc 1981. *Bevezetés a magyar nyelv szövegtanába.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nöth, Winfried 1978. The semiotic framework of textlinguistics. In: U. W. Dressler (ed.): *Trends in textlinguistics.* Walter de Gruyter, Berlin–New York. 21–34.
- Petőfi S. János 1997. Néhány szó a szemiotikai textológia és a szövegstiliztika kapcsolatáról. In: Péntek János (szerk.): *Szöveg és stílus. Szabó Zoltán köszöntése.* Kolozsvári Egyetemi Nyomda, Kolozsvár. 353–61.
- Petőfi S. János 1999. A szövegtan társtudományainak egymáshoz és a szemiotikai szövegtanhoz való viszonyáról (Gondolatok egy diszkusszió elindításához). *SzemSzt.* 12: 35–43.
- Petőfi S. János 2004. *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai-textológiai szöveg szemléletbe.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sandig, Barbara 1986. *Stilistik der deutschen Sprache.* Walter de Gruyter, Berlin, New York.
- Seiffert, Helmut 1969. *Einführung in die Wissenschaftstheorie.* Beck, Munich.
- Semino, Elena and Culperer, Jonathan (eds.) 2003. *Cognitive stylistics Language and cognition in text analysis.* Lancaster University, Lancaster.
- Sowinski, Bernard 1983. *Textlinguistik. Eine Einführung.* Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart Berlin Köln Mainz.
- Spillner, Bernd 1974. *Linguistik und Literaturwissenschaft. Stilforschung, Rhetorik, Textlinguistik.* Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart Berlin Köln Mainz.
- Szabó Zoltán 1983. A szövegpragmatika stilisztikai jelentősége. *Nyr.* 207–19.
- Szabó Zoltán 1988. *Szövegnyelvészet és stilisztika.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabó Zoltán 1998. *A magyar szépírói stílus történetének fő irányai.* Corvina, Budapest.
- Szathmári István 1979. Linguistique de texte et stylistique. *Folia Linguistica* XIII, 2. Mouton, The Hague. 117–24.
- Szathmári István 1983a. Beszélhetünk-e szövegstiliztikáról? In: Rácz Endre–Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből.* Tankönyvkiadó, Budapest. 320–55.
- Szathmári István 1983b. A szövegstiliztika tárgyköréből. *MNy.* 149–61.
- Szathmári István 2002. *A stílselemzés elmélete és gyakorlata.* Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.) 1979. A szövegtan a kutatásban és az oktatásban. Magyar Nyelvtudományi társaság. *MNyTK.* 154. sz. Budapest.
- Thiel, Christian 1976. Mit jelent a „tudományos fogalomalkotás”? *Helikon* 4: 569–91.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1996. *A magyar nyelv stilisztikája.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1997. A stílus történetisége. In: Péntek János (szerk.): *Szöveg és stílus. Szabó Zoltán köszöntése.* Kolozsvári Egyetemi Nyomda, Kolozsvár. 414–8.

- Tolcsvai Nagy Gábor 2000. A kognitív nyelvészet elméleti hozadéka a szövegtan számára. *Nyr.* 494–500.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv stilisztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. *A cognitive theory of style*. Edited by András Kertész. University of Debrecen, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York.
- Vass László 1990. Terminológiai szótár (a szemiotikai szövegtan tanulmányozásához). *Szem.Szt.* 1: 85–116.
- Wartofsky, Marx W. 1977. *A tudományos gondolkodás fogalmi alapjai. Bevezetés a tudományfilozófiába*. Gondolat, Budapest.

Szabó Zoltán

SUMMARY

Szabó, Zoltán

On a possible text stylistics

The aim of this paper is to present a new (variant of) stylistics. It is the result of an interdisciplinary cooperation between text linguistics and stylistics that are totally and completely interwoven here.

It has to be emphasised that it is not in terms of its subject-matter that text stylistics primarily differs from other stylistic disciplines but rather in terms of two traits that can therefore be considered to be distinctive features of the discipline: 1. A text linguistic orientation or even textology-dependence which shows text linguistics to be the primary source for creating several constituents of text stylistics and for its development on the whole. For instance, style types are derived from text types and domains (branches) of text stylistics are delimited and characterized according to the text levels at issue. 2. Its methodology is constituted of text-centred principles, consequently, research in it is determined by a supertext quality, respectively by the text in its entirety.

All of the issues belonging here are discussed in the following sections of the paper, referring to text stylistics: 1. Subject-matter and domains (branches); 2. Principles of research; 3. The underlying theory (text semiotics); 4. Interdisciplinary relations; 5. Antecedents, variants in its evolution; 6. Text stylistics in the light of the principles of a general theory of science (where the main question is as follows: Can it be conceived of as a separate discipline, a new stylistics?).

In sum: the paper illustrates some of the possibilities by providing textological and stylistic evidence for a new stylistic discipline: text stylistics.